

БЕСІДА

«23 ЖОВТНЯ – ДЕНЬ ВИЗВОЛЕННЯ МЕЛІТОПОЛЯ»

Мелітополь

Жовтень 1943-го- Звільнення

Бої Радянської Армії за Мелітополь восени 1943 р часто називають «малим Сталінградом». Гітлерівці оборонялися завзято і зло. Багато крові солдатської пролилося в ті дні на нашій землі.

Молочна ріка – криваві береги

За півроку до цього ...

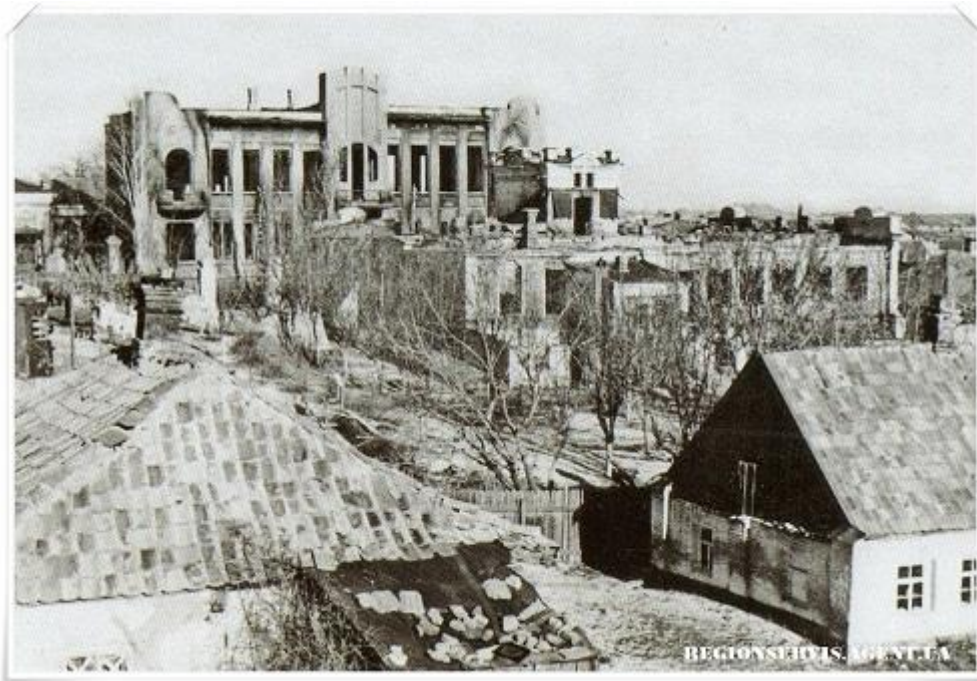
До оборони фашисти підготувалися ґрунтовно. До того ж річка Молочна і її притоки створювали цілу систему водних перешкод, що йшла від Великого Токмака до Молочного лиману. Обидва берега річки були заболочені, а західний, де і зараз знаходиться весь Мелітополь, набагато вище східного, тому німці могли добре переглядати всі підступи зі сходу і вести прицільний вогонь з усіх

видів зброї. Крім того, під їх контролем перебувала залізниця, яка з'єднувала Мелітополь з Кримом і Запоріжжям.

Звичайно, самі по собі річка і болотисті берега не змогли б надовго затримати радянські війська. Гітлерівці побудували цілу лінію укріплень, що отримала назву «Вотан» - на честь бога давніх германців. Починалася вона в районі Василівки, впираючись в дніпровські плавні, і тяглася на південь до самого Азовського моря на 150 км.

Будівництво лінії почалося в березні 1943 р Для цього з Берліна в район Мелітополя було перекинуто саперно-інженерні частини, а з околиць фашисти зігнали місцевих жителів і військовополонених. Кожне село на лінії оборони німці перетворили в фортецю. Будинок з будинком з'єднувалися траншеями. Скрізь, де хоч якось могли пройти танки, були вириті протитанкові рови. Їх глибина сягала кількох метрів, і багато хто з них затоплювалися водою. Все це доповнювалося мінними полями і дротяними загородженнями. Ширина лінії була від 12 до 18 км. Метушилися німці не дарма, адже падіння Мелітополя відкривало радянським військам дорогу до Криму і до нижньої течії Дніпра.

До середини вересня будівництво лінії «Вотан» було закінчено. Вороги стягнули сюди 70-тисячну армію. Як тільки не намагалось командування вермахту вплинути на своїх бійців - особовому складу видавався потрійний оклад платні, а в Берліні навіть почали карбувати спеціальну медаль «За оборону мелітопольських позицій». Розуміючи, що у важкий момент бою солдати можуть забути про медалі і гроші і просто дати драла, командування прийняло і інші заходи: ходи сполучення були вириті таким чином, що, відходячи з переднього краю в тил, солдати не могли пройти повз командних пунктів, де їх повернули б назад свої ж офіцери.

Перемоги і втрати

Жители Мелитополя приветствуют советских танкистов-освободителей.
Октябрь 1943 года.

І ось до 20 вересня до лінії «Вотан» підійшли війська Південного фронту під командуванням генерала Ф. І. Толбухіна. За чисельністю вони в кілька разів перевищували німців: у військах було понад 350 тис. Осіб, а всього особовий склад до початку операції налічував 502 тис. Чоловік. Про те, скільки серед них було ненавчених хлопців з визволених районів, які йшли в бій з однією гвинтівкою на трьох, статистика зі зрозумілих причин замовчує.

Але, повідомляє, що в ході бойових дій фашистам вдалося довести чисельність своєї армії до 210 тис. Чоловік, але від поразки це їх не врятувало. 22 вересня 1943 5-а ударна і 2-а гвардійська армії спробували з ходу, без попередньої підготовки, прорвати лінію «Вотан» в районі висот між Василівкою, Токмаком і Молочанськ. Але наші нічого зробити не змогли, так як фашисти зустріли їх шквальним вогнем.

Через чотири дні радянські війська вдарили по цьому району ще раз. На фашистські позиції посипалися артилерійські снаряди та авіабомби, в бій ввели танки, механізований корпус і кавалерію. Але все, що вдалося захопити Червоної Армії, - це ділянка довжиною 22 км і шириною 2-6 км.

А могли б домогтися і більшого. Колишній начальник штабу Південного фронту генерал-полковник С.С. Бірюзов в своїх мемуарах згадує:

Бої прийняли затяжний характер. І тут стали надходити відомості про те, що противник почав знімати свої війська з фронту південніше Мелітополя і перекидати їх на північ - на напрям нашого головного удару. Це означало, по-перше, що він вичерпав усі резерви і йде на крайній захід, щоб перешкодити прориву. А по-друге, звідси випливало, що ворог ніяк не очікує нашого удару по його південному крилу.

Але у командувача військами фронту Ф. І. Толбухіна була інша думка: він сподівався прорвати оборону німців там, де і планував з самого початку.

Через кілька днів радянське командування все-таки вирішило вдарити по німцях південніше Мелітополя, в районі Мордвинівка. 30 вересня три стрілецьких батальйону під командуванням майора Василя Бачило перейшли річку Молочну та почали штурмувати німецькі позиції. Вони змогли захопити невеликий плацдарм і утримували його до 3 жовтня, поки до них не підійшли наші головні сили. Ні скажені контратаки німців, яких було 53, ні артилерійський і мінометний вогонь (на цій ділянці було 40 батарей) не змогли змусити відступити батальйони Бачило.

До 9 жовтня радянські війська підійшли впритул до річки Молочної і завдали основного удару по обороні німців. Окупанти відступили, причому в такому поспіху, що навіть не встигли підірвати мости через річку біля Костянтинівки і Вознесенки, ніж дуже полегшили наше наступ.

Штурм і зміцнення

Вранці 13 жовтня бійці 91-ї стрілецької дивізії виявилися на південній околиці міста. Почалися запеклі бої - за кожен будинок, вулицю, провулок, квартал. Німці перетворили Мелітополь на неприступну фортецю. Вони стягнули сюди велику кількість військ і техніки, створивши оборонні точки на кожній вулиці.

Воювати в міських умовах завжди важче, ніж в степу, - ніколи не знаєш, за яким кутом тебе чекає небезпека. А в Мелітополі нашим бійцям заважали ще й нерівний характер місцевості (німцям відкривався хороший огляд з височини), і велика кількість садів всередині міста і на околицях. Тому велику роль у звільненні Мелітополя зіграли штурмові групи, зокрема, підрозділи 12-ї штурмової інженерно-саперної бригади. Це були невеликі загони з бійців, добре володіли холодною, вогнепальною зброєю, вміло використовували гранати. Іноді у таких груп були і артилерійські знаряддя невеликого калібру. Поповзом по одному, по двоє, групами штурмовики пробиралися між вогневими точками вглиб ворожої оборони, підповзали до наміченого об'єкту і атакували його з декількох сторін. Такий бій легше було вести вночі, але часто штурмовиків доводилося воювати і днем.

Їх іменами названі вулиці

Уличные бои в Мелитополе.
Октябрь 1943 года

За кілька днів боїв в Мелітополі 91-а дивізія зазнала важких втрат, і 17 жовтня командування ввело в місто 126-ю Горлівську стрілецьку дивізію. Пам'ять про подвиги її бійців досі живе в Мелітополі - це назви вулиць Абдалієва, Бейбулатова, Зиндельса, Сухова, Сопина, Фролова.

У сквері біля колишнього заводу «Старт» на розі вул. К. Маркса і Свердлова ніщо не нагадує про події більш ніж півстолітньої давності. Тоді, у жовтні 1943 р, тут стояла будівля універмагу. 18 жовтня штурмова група під командуванням молодшого лейтенанта Абрама Зиндельса вибила з цього будинку фашистів. Втрачати універмаг німці не збиралися і оточили будівлю, відрізавши групу від інших підрозділів (під командуванням Зиндельса таких груп було ще дві).

Бійці зайняли кругову оборону і почали відстрілюватися. Німецькі автоматники спробували підійти до універмагу ближче, але не змогли: Зиндельса знав свою справу. Тоді фашисти відкрили по будівлі артилерійський і мінометний вогонь. Серед бійців з'явилися вбиті і поранені, але штурмовики не здавалися. Пізніше вниз по вул. Свердлова спустилися чотири німецькі танки і, підійшовши ближче, стали обстрілювати оточених. За ними рухалися автоматники.

Від загону Зиндельса залишилося кілька поранених бійців, а німці ніяк не могли взяти напівзруйнований універмаг. Були знищені всі чотири танка і вбито чимало ворожих солдатів, а штурмовики продовжували триматися. Але сили були нерівні, і в кінці кінців в живих залишився один Зиндельса, у якого закінчилися патрони. Німці зраділи і рушили до будинку. Зиндельса встав і, заховавши за спиною протитанкову гранату, почекав, поки вони підійдуть, а потім кинув її між собою і ворогами. Вибухом вбило сімох німців. Але загинув і відважний молодший лейтенант.

У цьому ж районі 19 жовтня перебував спостережний пункт одного з полків 126-ї дивізії, а на ньому - п'ятеро бійців. Солдат мучила спрага, а фляги давно спорожніли.

Один з них, сапер Василь Сухов, зголосився збігати за водою до найближчого колодязя.

Повертаючись, він побачив колону німецьких танків, які рухалися до центру міста з боку вокзалу. Сухов поповз назустріч колоні і, наблизившись до головного машині, став відстібати від пояса міну. Але тут його побачили з іншого танка і відкрили кулеметний вогонь. Кулі потрапили спочатку в праву, потім в ліву руку, але Сухов не зупинявся. Зібравши останні сили, він штовхнув міну під танкові гусениці. Пролунав вибух. Танк крутнувся на

місці, та так і залишився стояти, перекривши дорогу іншим машинам - вулиця-то була вузька.

На спостережному пункті почули вибух і помітили німецькі танки. Поки німці намагалися розвернутися, по них відкрили артилерійський вогонь. Танки не пройшли до центру міста, але Сухов цього вже не побачив.

До 22 жовтня в руках німців залишилися залізничний вокзал і північна частина міста. З вокзалу їх ввечері того ж дня вибив батальйон капітана Іллі Сопина, а на наступний день вони втратили все інше. 23 жовтня над Мелітополем здійнялося червоний прапор, а відступаючих гітлерівців радянські війська погнали далі на Захід. Але це вже зовсім інша історія ...

Історії мелітопольців цей важкий час

Яким було життя мелітопольців під час окупації? У 41-му Наді Кузнецової було 17 років. Її сім'я - мама, тато (його комісували з фронту через хворобу) і 13-річна сестра Ангеліна - жили в 2-му провулку Чернишевського. Надя тричі уникла відправки в Німеччину, їй вдалося знайти роботу.

«Не будеш працювати - відправлять до Німеччини!» Ця загроза була страшна всім, - розповідає Надія Василівна. - У місті діяли школи, училища, працювали підприємства - м'ясокомбінат, хлібозавод, маслозавод, млин. Ми з мамою працювали в розпліднику садстанції. Мені пощастило: я три дні працювала під

керівництвом знаменитого садівника Михайла Оратівського. Завдяки розбірливому почерку мене взяли в дегустатори: я описувала смак, транспортабельність гібридів черешні. Всю зиму 42-го року я провела в теплому приміщенні. У розпліднику варили суп з перловки, на кожного видавали півкіло хліба і, мабуть, платили гроші (але я по молодості років не пам'ятаю, скільки). Грошей вистачило навіть на те, щоб купити гусака.

Папа три місяці пропрацював слюсарем на м'ясокомбінаті, а потім захворів і помер. У дворі нашого будинку оселилися дві жінки з кавалерами-німцями. Вони всі працювали в їдальні. А одного разу трапилася кумедна історія. 20 квітня, в день народження Гітлера, наші сусіди напилися і порвали портрет свого фюрера. Вночі пішов дощ, моя мама вранці побачила в калюжі плаваючі клаптики портрета і страшно злякалася, що їй «пришиють» цю справу. Вона зібрала шматочки і спалила їх.

У моєї подруги Шури жив старий німець, він не ображав господарів, тільки денщик часто говорив: «Погано у вас. Одна баня - одне місто! ». А в гості до старого приходив молодий, який навчався у бабки-сусідки російській мові.

Ми, молодь, незважаючи на суворість комендантської години, ризикнули навіть зустрічати Новий, 43-й, рік. Зібралися у Шури п'ять дівчат і кілька хлопців. З того, що було, спекли торт. Всю ніч труїли анекдоти, танцювали під патефон. Але світло в віконницях-то все одно видно! Німці помітили, почали допитуватися: «Партизан?». Ми перелякалися. А вони побачили блюдо від торта, гілки ялинки, послухали пояснення одного з наших, який добре знав німецьку ... Повірили і пішли!

Але коли німці відступали, вони лютували - розстріляли знайомих по провулку. Ми ховалися в дровах, мама десять днів просиділа у незнайомих людей в підвалі. Але і при визволенні міста були не тільки страшні моменти. Ми жили поруч з горілчанним заводом. Бої за нього були напружені: сім раз завод переходив з рук в руки! Захоплять наші - по всій окрузі розносяться гучні мати, захоплять німці - гримить їх лайка ...

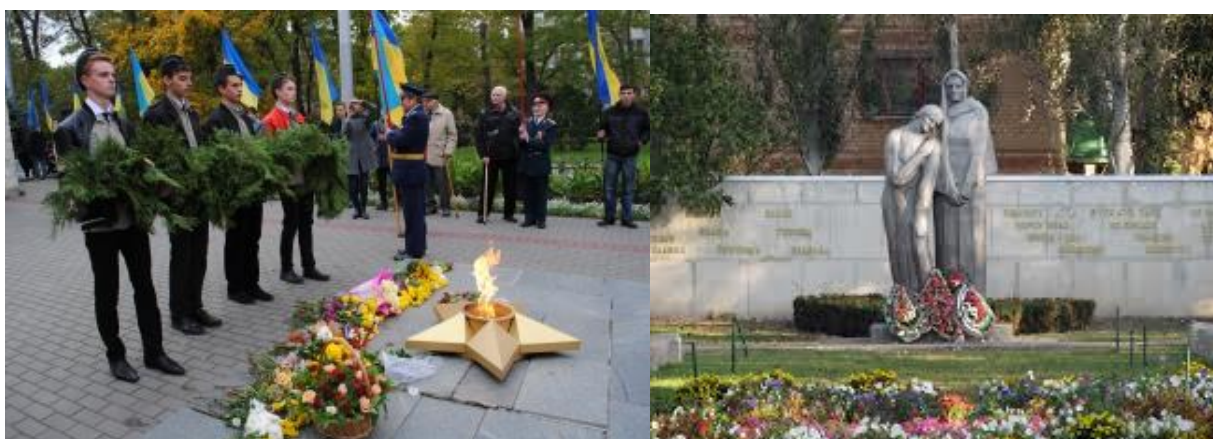
Багато чого було потім. З жахом згадується післявоєнний голод, коли зарплату, шматок хліба, неможливо було відкласти до ранку: він з'їдався миттєво! І вся довге життя, в якій вистачало і труднощів, і радощів. Поруч з жахами війни завжди було місце буднях, простим людським турботам і навіть посмішкам. Бо це

важкі часи Мелітополя, це історія нашого краю і історія простого, але героїчного, відважного народу нашої рідної землі в той час.

День визволення міста Мелітополя для нас - священна дата, символ гордості і слави, мужності і відваги, єдності і згуртованості народу. Свобода дісталася нам нелегко - ціною тисяч життів мирних мелітопольців, загиблих в роки війни.

Сьогодні ми низько схиляємо голови перед їхньою світлою пам'яттю і з кожним роком ми все сильніше пишаємося подвигом, силою, безстрашністю і героїзмом тих, хто відстояв наше право на свободу і життя.

Події Великої Вітчизняної війни все далі відходять у вічність вглиб історії. Але ми - нащадки народу-переможця зобов'язані зберегти і передати правду нашим дітям і майбутнім поколінням.

Нехай цей день – 23 жовтня - завжди буде святом гордості за Мелітополь і наших земляків.

